

1723 TARİHLİ AVÂRIZ DEFTERİNE GÖRE NEVREKOP KAZASI
ACCORDING TO 1723 DATE AVÂRIZ BOOKS KAZA OF NEVREKOP
TAHSİN HAZIRBULAN

Öğr. Gör., Munzur Üniversitesi Rektörlük, A.İ.T. Bölümü

thazirbulan@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-9779-6022>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.8, Nisan | April 2019, Erzurum
ISSN: 2149-939X

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 15.04.2019
Kabul Tarihi | Accepted Date : 26.04.2019
Sayfa | Pages : 93-119
 <http://dx.doi.org/10.29157/etusbe.100>

This article was checked by

 iThenticate®

1723 TARİHLİ AVÂRIZ DEFTERİNE GÖRE NEVREKOP KAZASI*

Tahsin HAZIRBULAN

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S.8, Nisan 2019, Sayfa: 93-119

ÖZET

Nevrekop, günümüzde Goce Delcev olarak bilinmekte olup, Bulgaristan'ın güneybatısında yer almaktadır. Nevrekop kasabası "Nikopolis ad Mestum" isimli antik yerleşimin mirasçısı olarak ortaya çıkmış, isminin de Nikopolis'ten geldiği ileri sürülmektedir. Osmanlı fetihleriyle birlikte bir Hristiyan köyü olmaktan çıkan Nevrekop, bu dönemden sonra İslâm-Türk yerleşimi olmuş ve bölgedeki önemli bir dinî merkez haline gelmiştir. Osmanlı idaresi altına Gazi Evrenos Bey'in Siroz ve Drama yakınlarındaki önemli kaleleri ele geçirmesi sırasında 776-785 (1374-1383) yılları arasında girmiş olmalıdır. Nevrekop ovası ve biraz yukarısında bulunan Razlog vadisinin ele geçirilmesiyle Osmanlılar Filibe ve Çepino vadisi yoluyla Trakya ovası arasında bağ kurmuş oldular. Osmanlı Devleti döneminde Serez Sancağı'na bağlı bir kaza olan Nevrekop ile ilgili ilk kayıtlara 1445 tarihinde rastlanmaktadır. Tahrir defterleri adı verilen bu kayıtların sonrasında XVI. yüzyıl boyunca da tutulduğu bilinmektedir. Bu dönemden sonra Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyılda tutulmaya başlanan avâriz defterleri de tahrir defterleri nispetinde olmasa da tutulduğu yerin nüfusu ile ilgili önemli bilgiler içerir. Bu çalışmada Serez Sancağı'na bağlı olan Nevrekop kazasının mahalle ve köyleri, aynı avâriz defterinde yer alan mufassal ve icmal bilgiler esas alınarak incelenecektir. Böylece 1723 tarihinde Nevrekop'un nüfus yapısı hakkında bilgi sahibi olunacaktır. Söz konusu defterin incelenmesiyle kaza merkezinde bulunan mahalleler ve şehre bağlı köyler tespit edilmiş olacaktır. Ayrıca bu yerleşim birimlerinde yaşayan Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında nüfus açısından bir oranlama imkânı hâsıl olacaktır. Nevrekop'ta ikamet eden nüfus reaya ve reaya harici nüfus şeklinde ayrıma tabi tutularak değerlendirilmeye tabi olacaktır. 1723 tarihli avâriz defterinin incelenmesi ve sonucunda yapılan değerlendirmeler ile avâriz defterleri incelenerek yapılan Osmanlı demografi çalışmalarına Nevrekop ölçeğinde küçük bir katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Avâriz, Demografi, Bulgaristan, Nevrekop.

* Bu makale, 21-23 Eylül 2018 tarihinde Ukrayna'nın başkenti Kiev'de düzenlenen Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Kongresi (Congress of International Eastern European Studies-CIESS 2018)'nde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

ACCORDING TO 1723 DATE AVÂRIZ BOOKS KAZA OF NEVREKOP**ABSTRACT**

Nevrekop is now known as Goce Delcev and is located on the southwest of Bulgaria. The town of Nevrekop came into being as the heir to the ancient settlement named "Nikopolis ad Mestum", and the name came from Nikopolis. After being a Christian village with the Ottoman conquests, Nevrekop became an Islamic-Turkish city after this period and became an important religious center in the region. Under Ottoman rule, Gazi Evrenos Bey's important monuments near Siroz and Drama must have entered during the seizure between 776-785 (1374-1383). With the seizure of the Nevrekop plain and the Razlog village a little above, the Ottomans established a connection between the Thrace plain through the Plovdiv and Çepino valleys. The first records of Nevrekop, an accident connected to Serez Sanjak during the Ottoman period, are found in the Tahrir book which was kept in 1445. After this period in the Ottoman Empire XVII. the avarız books, contain important information about the population where they are kept, even if they are not in proportion to the tahrir books. In this study, the neighborhoods and villages of the Nevrekop city, which is connected to Serez Sanjak, will be examined based on the detailed and intangible information contained in the same book. Thus, in 1723 on the population structure of the city of Nevrekop will have information about. By examining the book, the neighborhoods and townspeople in the city center will be identified. In addition, there will be a proportion of population between Muslims and non-Muslims living in these settlements. The population residing in Nevrekop will be subject to evaluation by subjecting it to the rea and the rea outside as a separate population. It is aimed to make a small contribution to the Ottoman demography studies carried out by examining the avarız book dated 1723 and the results of evaluations made with the avarız books and Nevrekop scale.

Keywords: Ottoman State, Avarız, Demography, Bulgaria, Nevrekop.

Giriş

Bulgaristan'a bağlı Goce Delçev olarak adlandırılan Nevrekop şehri konum itibariyle denizden 540 m. yüksektedir. Şehir, Pomakların yoğun olduğu Rodoplar ve Pirin dağları arasında Nevrekop Ovası üzerinde ve Yunan-Bulgar sınırının 20 km. kadar kuzeyinde kurulmuştur. Mesta, Osmanlı döneminde ki ismiyle Karasu nehri kasabanın birkaç km. doğusundan geçer. Şehir 9 km. kadar uzağındaki antik Nikopolis ad Mestum adlı yerleşmenin mirasçısı olduğu ve isminin de antik Nikopolis'ten geldiği ileri sürülmüştür¹.

Osmanlı Devleti, Rumeli'ye geçtikten sonra Edirne ve Filibe'yi aldıklarında Bulgaristan ile ilk olarak temasa geçildi. Bulgaristan'a ilk akınlar I. Murad döneminde başladı. Meriç vadisi ve Edirne'yi kontrol altında tutmak amacıyla Çirmen sonrasında Yanbolu ve Zağra fethedildi². Rumeli'de ki fetihler bunlarla sınırlı kalmadı. 1371'den Kosova Savaşına kadar geçen süreç içerisinde Rumeli'de savunma hattı oluşturma ve yayılma dönemi Osmanlı Devletinin yeni siyasetini oluşturmaktaydı³. Makalemize konu olan Nevrekop bu siyasetin izlendiği dönemde Osmanlı topraklarına katılmıştır. Nevrekop, Rumeli fetihleriyle birlikte ortaya çıkan "Voynuk Teşkilatında" önemli bir yeri olan İstabl-ı Âmire voynuklarına ev sahipliği yapmıştır⁴.

Nevrekop'un, tam olarak Osmanlı idaresi altına girdiği tarih belli değildir. İlk dönem ve sonrasında yazılan Osmanlı kroniklerinde/tarihlerinde şehrin kim tarafından alındığı hakkında doğrudan bir bilgi bulunmamaktadır. Machiel Kiel, Nevrekop şehrinin, Gazi Evrenos Bey'in Siroz ve Drama yakınlarında bulunan önemli kaleleri ele geçirmesi sırasında 776-785 (1374-1383) yılları arasında Osmanlı hâkimiyetine girmiş olabileceği fikrini ileri sürmektedir. Neşrî, fetih tarihini 787/1385 olarak belirtir⁵. Aşıkpaşazâde ise Serez'in antlaşma ile alındığını ifade eder⁶. Nevrekop'un küçük bir kasaba/nahiye olması ve dağlık bir alanda olmasının yanı sıra fetihten sonra idari olarak Serez'e bağlı bir kaza/nahiye olması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Bu fetihle birlikte şehrin biraz kuzeyindeki Razlog/Razlık vadisinin ele geçirilmiş olması Osmanlıların, Filibe (Plovdiv) ve Çepino vadisi yoluyla Trakya ovası arasında stratejik bir

¹ Machiel Kiel, "Newrokop", EI ,(İng.),Vol. VIII, Brill 1995, pp.9.

² Yusuf Halaçoğlu, "Bulgaristan (Osmanlı Dönemi)", TDV DİA, C. 6, Ankara 1992,s. 396.

³ Siddik Çalık, "Balkanlarda Osmanlı Düzeni", Ankara 2005, s. 19.

⁴ Yavuz Ercan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar", Ankara 1986, s. 44.

⁵ Mevlânâ Mehmed Neşrî, "Cihânnümâ", Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s. 99.

⁶ Aşık Paşazade Tarihi, Haz. Cemil Çiftçi, İstanbul 2008, s. 116.

geçidi elde etmesine neden olmuştur⁷. Fetihden sonra Serez'e Anadolu'dan yörük grupları iskân edilmiştir⁸.

Beşeri bir yerleşme olarak adlandırılan iskânın Osmanlı literatüründeki karşılığı göçebe unsurların belirli bir merkeze ikamet ettirilmesidir. Tarih içerisinde devletlerin kurulması veya parçalanması gibi olaylar, çok defa büyük nüfus kütlelerinin yer değiştirmesiyle birlikte olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda bir devlet olarak ortaya çıkması da bu şekildedir⁹.

Fetihden sonra Nevrekop diğer kazalarla birlikte Paşa Livasına bağlanmıştır. Osmanlı idarî hayatındaki yeri ise Serez sancağıdır. Bu sancağa bağlı bir kaza merkezi olan Nevrekop'la ilgili ilk kayıtlar 849/1445 tarihli bir timar defterinde bulunmaktadır. Buna göre Nevrekop merkez, 131 hane, 12 mücerred, 23 bive ve 7859 hâsılı olan büyük bir köy durumundaydı¹⁰. Nevrekop'ta bu tarihte toplam 32 karye, 2 mezra, 859 hane, 76 mücerred ve 156 bive bulunmaktadır¹¹. Defterde, Sultan Bayezid'in verdiği emirle Nevrekop'ta bulunan dört keşişten cizye alınmayacağı kaydedilmiştir¹².

Nevrekop, Rodop Dağları'nın Pomak bölgesidir ve Balkanlar'ın en yüksek yerleşim yeridir. 869/1464-65'de Nevrekop'ta 265 Hıristiyan hanesiyle birlikte 12 Müslüman hanesi bulunmaktadır¹³. Bunlardan bazıları Türk-Müslüman yerleşimciler, bazıları ise sonradan Müslüman olan mühtedilerdi. Nevrekop ve bölge hakkında Balkanlarda ilk ihtidaların başladığı yerdir denilebilir. Bu nedenle burada çok sayıda *nev-müslim* bulunmaktadır. Aynı tarihli mufassal deftere göre Nevrekop'un kırsalında ise sadece 4 karyede Müslüman nüfus bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmı *veledi Abdullah* olarak geçen mühtedilerdir. Nevrekop'un dağlık bir bölge olması burasının özellikle konar-göçerler yaylak olarak kullanılabileceklere cazip bir yer haline dönüştürmüştür.

⁷ Machiel Kiel, "Nevrekop", TDV DİA, İstanbul 2007, C. 33, s. 54.

⁸ "Ve Sarhan-ili'nde göçer-konar yörükler vardı. Başka bir ildi. Anları Anadolu'dan göçürdiler, Siroz tarafına getürdiler.", Oruç Beğ, "Tevârih-i Âl-i Osman", Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007, s. 28.

⁹ Yusuf Halaçoğlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi", Ankara 1988, s.1. Osmanlı Devletinde Konar-Göçerlerle İlgili Bk. M. Tayyib Gökbilgin, "Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân" İstanbul 1957. Ahmet Refik, "Anadolu'da Türk Aşiretleri", İstanbul 1930. İlhan Şahin, "Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler", İstanbul 2006. Cengiz Orhonlu, "Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı", İstanbul 1987. Celal Erdönmez, "Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Konar-Göçer Aşiretlerin Yerleştirilmesi (1840-1876)", Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1995.

¹⁰ BOA. MAD. 00525, v. 22 b.

¹¹ BOA. MAD. 00525, v. 26 b.

¹² BOA. MAD. 00525, v. 29 b.

¹³ Kiel, "Nevrekop", s. 54.

Dağlık bölgelerin haricindeki yerlerde ise genellikle çiftçiler ve zanaatkarlar yaşamaktadır¹⁴.

Osmanlı Devleti, yeni fethettiği bölgelerde hâkimiyet kurmak, elden çıkmasını önlemek, İslamlaştırmak, zirai gelirleri artırmak ve Türkmenlere yurt olması amacıyla kuruluş döneminde özellikle Anadolu'da bulunan konar-göçer grupları Rumeli'ye, Akdeniz Adalarına iskân veya sürgün etmiştir. Bu siyaset neticesinde bölgedeki hâkimiyeti güçlenmiş oluyordu¹⁵. Nevrekop'a yapılan iskân/sürgünler bu siyasetin bir yansımasıdır.

883/1478 tarihli tahrirde ise Nevrekop'ta Müslüman hane sayısı 12'den 39'a çıkmıştır. Bölgenin tamamındaki Müslüman hane sayısı ise 135'e yükselmiştir. Bu sayının artmasında en büyük rol yörüklerin bölgeye iskân edilmesidir¹⁶. Aynı zamanda yerleşim yerlerinde yeni ihtidalar da söz konusudur¹⁷.

Bu tarihlerden 922/1516'a kadar geçen zaman içerisinde Nevrekop'ta ciddi değişiklikler yaşandı. Trakya ovası ve Doğu Makedonya yoluyla Anadolu'dan gelen yörük grupları, Hristiyan Bulgarların yaşadığı köylerle birlikte Nevrekop kasabasına iskân edilmiştir. 922-923/1516-1517'de Nevrekop merkezde, 319 Hristiyan haneyle birlikte 167 Müslüman hane bulunmaktaydı. Bu hanelerde yaklaşık olarak 2000 kişi yaşamaktaydı. 936/1529-30 tarihlerinde ise şehirde nüfus daha da arttı¹⁸. Hristiyan hanelerinin sayısı 385'e Müslüman hanelerinin sayısı ise 281'e çıktı. Bu tarih itibarıyla % 42'si Müslüman olan ve yaklaşık 3000 kişinin meskûn olduğu Nevrekop şehri dönemin ölçülerine göre önemli bir kasaba özelliği kazandı¹⁹.

977/1569-70 tarihlerine doğru Nevrekop'ta İslamiyet tedrici olarak yayıldı. Bu tarihte kasabada yaşayan Müslümanlar toplam nüfusun 3/2'sini oluşturmaktaydı. 936/1529 tarihinde, Hristiyanların yaşadığı mahalle sayısı 13, Müslümanların yaşadığı mahalle sayısı 5'ti. 977/1570'e gelindiğinde 13 Müslüman, 6 Hristiyan mahallesi bulunmaktaydı²⁰.

1136/1723 tarihli avarız defterinde ise Nevrekop'ta bulunan 17 mahallenin tamamında Müslümanlar bulunmaktaydı. Sadece *Varoş* diye kaydedilen

¹⁴ Harun Yeni, "Demography and Settlement in Pasa Sancığı Sol-Kol Region According to Muhasebe-i Vilayet-i Rumeli Defteri Dated 1530", Bilkent University The Institute of Economics and Social Sciences, Master Thesis, Ankara 2006, p. 35.

¹⁵ Osman Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları", *OTAM*, Sayı 19, Ankara 2006, s.284

¹⁶ Bu konu hakkında bakınız: Mehmet İnbaşı, "Rumeli Yörükleri (1544-1675)", Erzurum 2000.

¹⁷ BOA. TD. 0007, v. 352-398; Yeni, "Muhasebe-i Vilayet-i Rumeli Defteri Dated 1530" s. 44.

¹⁸ BOA. TD. 403, v. 193-215, v. 553-610.

¹⁹ Kiel, "Nevrekop", s. 55.

²⁰ Kiel, "Nevrekop", s. 55.

mahallede Hristiyan nüfus bulunmaktaydı²¹. 1667-1668 tarihli Rumeli Kadılıkları düzenlemesinde²², 1733-1734 avarız kayıtlarında, 1740-1741 tarihli Rumeli Kazalarının Rütbeleri adlı yazmada²³ ve 1253/1837 tarihli ayrı bir yazmada²⁴ Nevrekop, Paşa Sancağına tabî kaza statüsündeydi. 1900'de 123 köyü ve merkeziyle Nevrekop kazasının tamamında 12.500 Türkçe, 26.960 Bulgarca konuşan (Pomak) Müslüman ile birlikte 35.310 Hristiyan Bulgar yaşamaktaydı. 1570-1900 tarihlerinde İslamiyet tedricen % 28'den % 53 oranına ulaştı²⁵. 1907 tarihli Selanik Salnamesine göre Nevrekop, Selanik vilayetine tabî Siroz Sancağına tabi bir kaza statüsünü devam ettirmektedir²⁶.

Müslümanların sayısal olarak artmasının nedenleri arasında, istimâlet, ihtida ve iskân siyaseti bulunmaktadır. Osmanlı, imparatorluğunun her yerinde ihtidayı teşvik etmiş, mühtedi olanları ödüllendirmiştir. Cizye vergisinden muaf olmaları vb. bu ödüllendirmenin bir örneği sayılabilir. İstimâlet siyaseti neticesinde özellikle Rumeli'de ihtidalar kitleler halinde gerçekleşmiştir. Bosna, Hersek, İzvornik, Arnavutluk, Kosova²⁷, Rodopların dağlık bölgesindeki Pomaklar bu grupların içerisinde. Bununla birlikte Osmanlı Devleti, baskı uygulayarak ihtida ettirme yoluna kesinlikle gitmemiştir²⁸. Osmanlı döneminde İslamiyet'i kitle halinde kabul eden yerli halk, en çok Balkanlar'ın orta kısmında, Arnavutluk, Kosova ve Bosna'da bulunur. Rodop dağlık bölgesinde Pomaklar'da bu grup içindedir. Buna karşı, Balkanların doğu bölümündeki Müslümanların ana dili Türkçe'dir. Onlar Anadolu Türkleridir²⁹.

²¹ BOA, KK. D. 2873, v. 2-11 a-b.

²² M. Kemal Özergin, "Rumeli Kadılıklarından 1078 Düzenlemesi", **İ. Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan**, Ankara 1996, s. 305.

²³ Ahmet Halaçoğlu, "1740-1741 Tarihli Yazma Esere Göre Rumeli Kazalarının Rütbeleri", **XII TTK Bildirileri, C. III**, Ankara 1995, s. 873, 889.

²⁴ Yasemin Beyazıt, "Rumeli Kadılıkları ve Rütbelerine Dair 1253/1837 Tarihli Bir Yazmaya Göre", **Belgeler**, C. 28, Sayı 32, Ankara 2008, s. 48.

²⁵ Kiel, "Nevrekop", s. 55.

²⁶ **Selanik Vilayet Salnamesi**, Selanik 1325, s. 63.

²⁷ Balkanlarda İslamlaşma için bkz: Ahmet Yaşar Ocak, "Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü Sarı Saltuk(XII. Y.Y.)" Ankara 2002. Aleksandre Popovic, "Balkanlarda İslam", İstanbul 1995. Kemal Nurkiç, "Bosna-Hersek'in İslamlaşma Süreci (XV.-XVI. YY.)", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2007. İsmajil Hodziç, "Bogomolizm ve Bosna Hersek Bogomilleri", Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2007. Ahmed S. Aliç, "Hersek'te İslamiyetin Yayılması", Çev. Hatice Oruç, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 46, 2 (2006) 247-252. Adil Sayman, "Balkanlarda Alevi Bektaşilik", Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

²⁸ Halide Arslan, "Osmanlı Son Döneminde Kosova'da İhtidâ (İslamlaşma Süreci) Üzerine Bazı Değerlendirmeler" **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 52:1 (2011), s.170.

²⁹ Halil İnalçık, "Balkanlar ve Türkler", **BAL-TAM Türklük Bilgisi** 3, 2005, s.34.

Osmanlı Devletinin Balkanlarda uyguladığı, iskân, ihya ve imar uygulamalarının tamamını Nevrekop'ta görmek mümkündür. Örneğin, Mehmet Bey tarafından yaptırılan külliye ve Karasu nehri üzerine yapılan köprü, Koca Mustafa Paşa'nın yaptırdığı medrese, hamam ve camii ile birlikte Kanuni'nin oğlu Şehzade Mehmet adına yaptırttığı camii ve musalla Nevrekop'un İslamlaşma sürecine katkı sağlamıştır³⁰.

Nevrekop Avarız Defteri

Makalemizde kullanmış olduğumuz avarız defteri³¹ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde Kamil Kepeci Fonunda 2873 koduyla bulunmaktadır. Defter arşiv çalışanları tarafından sayfa usulüne göre numaralandırılmıştır. Toplamda 109 sayfadan oluşmaktadır. Avarız defteri icmal ve mufassal olarak tutulmuştur. Defterin kapağında "Defter-i Cedidi an Kaza-i Nevrekob" kaydıyla birlikte "Defterdar merhum Mehmed Efendi 1136" kaydıyla "... Ömer Ağa ser mühürdarı sabık" kayıtları vardır. Defterin icmal kısmına "Defter-i Hanehâ-i Avâriz Kazâ-i Nevrekob Der Liva-i Paşa An tahrirî Hacı Ömer Ağa Ser Mühürdar Merhum Defterdar Mehmed Paşa el-vaki fi-sene 1136" kaydıyla Nevrekop mahallelerinden başlayarak yazılmaya başlanmıştır. Kayıtlarda, mahalle/karyenin ismi, müslim ve gayrimüslim hane ve neferan sayılarıyla birlikte kaydedilmiştir³². Mufassal olan kısımda ise mahalle ve köylerde bulunan müslim ve gayri müslimlerin

³⁰ Kiel, "Nevrekop", s. 55.

³¹ Avâriz ile ilgili olarak bkz. Ö. Lütfi Barkan, "Avâriz", **İA. II**, İstanbul 1993, s.13-19; Halil Sahillioğlu, "Avâriz", **DİA. IV**, İstanbul 1991, s.108-109; Mustafa Öztürk, "1616 Tarihli Halep Avâriz Defteri", **OTAM 8**, Ankara 1997, s.249-253; Rifat Özdemir, "Avâriz ve Gerçek-Hane Sayılarının Demografik Tahminlerde Kullanılması Üzerine Bazı Bilgiler", **X.Türk Tarih Kongresi (Ankara 22-26 Eylül 1986) Kongreye Sunulan Bildiriler, IV**, Ankara 1993, s.1581-1584; Mehmet Ali Ünal, "1646 (1056) Tarihli Harput Kazâsı Avâriz Defteri", **Osmanlı Devri Üzerine Makaleler Araştırmalar**, Isparta 1999, s.119-122; Bruce Mc-Gowan, "Osmanlı-Avâriz-Nüzül Teşekkülü 1600-1830", **VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler II**, Ankara 1981, s.1327-1331; Feridun M. Emecen, "Kayacık Kazâsının Avâriz Defteri", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı:12, İstanbul 1982, s.159-163; Oktay Özel, "17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskân Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: Mufassal Avâriz Defterleri", **XII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 12-16 Eylül 1994), Kongreye Sunulan Bildiriler, c. III**, Ankara 1999, s. 735-743; Mehmet İnbaşı, "1642 Tarihli Avâriz Defterine Göre Erzurum Şehri", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, sayı 4, İstanbul 2001, s. 9-32; Musa Sezer, "Avâriz Kayıtlarına Göre XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Karınabad Kazâsı", **History Studies**, Vol 10/9, Aralık 2018, ss.301-318; Sezer, "Zile Kazası ve Bağlı Kabileler (1695 Tarihli Avarız Defterine Göre)", **Cappadocia Journal of History And Social Sciences**, Vol 9, 2017, s. 357-383; İbrahim Etem Çakır, "1642 Tarihli Avarız Defterine Göre İspir Sancağı", **Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi**, S.2/8, Summer 2009, s.109-122; Eyüp Kul, "1642 Tarihli Avâriz Defterine Göre Şiran Kazâsı ve Köyleri", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.44, Erzurum 2010, s.271-289.

³² BOA. KK. D. 2873, s. 3-11.

isimleri, neferan ve reayalar kaydedilmiştir³³. Bununla birlikte avarızdan muaf olan derbentçi, köprücü, madenci ve vakıf köylerin kayıtları da ayrı tutulmuştur³⁴. Defterde bulunan bazı mahalle ve karyelerin mevcut durumları hakkında farklı tarihlerde değişiklikler yapılması defterin güncelliğini koruduğunu ortaya koymaktadır.

Kullanmış olduğumuz bu defterde vergi mükellefi olan kişiler nefer şeklinde kaydedilmişlerdir. Burada “1616 tarihli Halep Avarız-hane Defteri”³⁵ örneğinde olduğu üzere neferlerin hâne gibi düşünülmesi gerekmektedir. Çünkü neferden kasıt, vergiye tâbi şahıstır. 1695 tarihli Zile Kazası Avarız Defteri de benzer şekilde tutulmuştur³⁶.

Nevrekep Mahalleleri

1723 tarihli Nevrekep avarız defterine göre şehirdeki nefis/mahalle sayısı 18’dir. Bu mahallelerden 17’si Müslümanların yaşadığı mahalledir. Sadece, *Varoş-Kaza-i m. an sakinân-ı zimmiyân* olarak kaydedilen mahallede Hristiyanlar yaşamaktadır. Aynı mahalle, Nevrekep mahalleleri içerisinde çift olan tek yerdir. Nüfusun karışık olarak kaydedildiği bir mahalle yoktur. Bu durum şehrin 1380 yılından 1723 avarız kaydının tutulduğu tarihe kadar geçen 343 yılda büyük oranda İslamlaştığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Defterin ilk kısmında bulunan icmale göre Nevrekep nefis/mahallerinde ki kayıtlar şu şekildedir:

Tablo I. 1723’de Nevrekep Mahallelerindeki Müslüman Sayıları

Mahalleler	Neferan
Kumsal Namı Diğer Zindan	17
Mustafa Kadı	16
Mahmud Beğ	8
Balî Bey	2
Hallaçzade	4
Hanlar?	7
Ali Kethüda	1
Camii Atik	5
Alaaddin	6
Karaca Paşa	5
Yekun	71

³³ BOA. KK. D. 2873, s. 20-103.

³⁴ BOA. KK. D. 2873, s. 104-107.

³⁵ Mustafa Öztürk, “1616 Tarihli Avarız-hane Defteri”, **OTAM**, S.8, Ankara 1997, s.255.

³⁶ Bknz: Sezer, “Zile Kazası ve Bağlı Kabileler (1695, s. 357-383).

Nevrekop mahalleleri içerisinde neferan sayısı en fazla olan mahalle gayrimüslimlerin yaşadığı *Varoş*'tur. *Kumsal namı diğer Zindan* mahallesinde neferan sayısı 17'dir. En az neferan ise *Ali Kethüda* mahallesinde bulunmaktadır.

Tablo II. 1723'de Nevrekop Mahallelerindeki Muaflar

Mahalle	Neferan	Reaya	İmam	Hatib	Müezzin	Sadât	Kayyum	Farraş	Yeniçeri	Sipahi	Erbâb-ı timar	Amelmande	Dul	Yetim	Diğer
Kumsal nd. Zindan	31	17	-	-	1	-	-	-	3	-	1	7	-	-	2
Mustafa Kadı	47	16	1	-	1	1	2	1	9	-	5	3	6	1	1
Mahmud Beğ	28	8	1	2	1	4	-	-	2	-	4	1	4	1	-
Bali Bey	11	2	2	-	-	2	1	-	-	-	1	-	3	-	-
Hallaçzade	14	4	-	1	1	1	-	-	1	-	2	-	3	-	1
Hanlar?	22	7	1	-	-	-	-	-	4	1	-	1	8	-	-
Ali Kethüda	15	1	2	-	2	-	-	-	4	1	-	-	4	-	1
Camii Atik	14	5	-	-	1	2	-	-	-	1	3	-	1	1	-
Alaaddin	17	6	2	-	-	1	-	-	2	1	-	-	3	-	2
Karaca Paşa	13	-	1	-	1	1	-	-	2	-	2	-	4	-	2
İmaret ()	6	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	1	1	1	-
Şeyh Bayezid	16	3	2	-	2	-	1	1	1	-	2	1	2	1	-
Saparlı	14	6	-	-	-	-	1	-	-	-	3	-	4	-	-
Mustafa Bey nd. Kayalı	12	2	1	1	-	-	1	-	-	1	2	-	3	1	-
Hacı Şaban	24	6	2	-	1	-	1	1	3	-	-	1	9	-	-
Hüseyin Bey	7	3	1	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Sûk	8	-	3	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1
Varoş	55	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yekun	354	128	19	5	15	12	7	3	33	5	26	16	64	7	11

nd.: nâm-ı diğer

Nevrekop Kazası nefesine bağlı olan mahallelerinde 354 neferan, bu neferandan 128 tanesi ise Berây-ı Reâya olarak kaydedilmiştir. Berây-ı hariç ez reâya olarak kaydedilenler arasında dini görevlilerden 19 imam, 5 hatip, 15 müezzîn, 12 sadât, 7 kayyum ve 3 farraş, askerî gruptan 33 yeniçeri, 5 sipahi, 26 erbabı timar kaydedilmiştir. Ayrıca 16 amelmande, 64 dul, 7 yetimle birlikte 11 benzer statüde olan (kul veledi, doğancı vb.) şahıs kaydedilmiştir³⁷.

Defterde mahallerden sonra kazadaki çiftliklerinde kaydı tutulmuştur. Çiftlikan-ı Der kazâ-i mezbûr kaydından sonra Hacı Şaban, Mahmud Bey, Ali Kethüda, Mustafa Bey, Şeyh Bayezid mahallelerinde bulunan çiftliklerin sahipleri ve mutasarrıfları da kaydedilmiştir³⁸.

Nevrekop Karyeleri

1723 tarihli avarız defterinin icmal kısmında 118 karyenin kaydı bulunmaktadır. Kaza merkezine nazaran karyelerde, neferan ve çiftin haricinde hane sayıları da kaydedilmiştir³⁹. Karyelerde nüfus oranı merkeze göre daha fazladır. Kazâya bağlı 118 karyeden 73'ünde Müslüman, 12'sinde gayrimüslimler, 18'inde ise müslümanlar ile gayrimüslimler birlikte yaşamaktadır. Bununla birlikte madenci, vakıf muafı ve hali/harap olarak kaydedilen toplam 15 karyenin nüfus bilgileri hakkında kayıt yoktur. Bu karyelerin sadece neferan bilgileri verilmiştir⁴⁰.

Tablo III. 1723'de Nevrekop Karyelerinin Neferan, Çift ve Hane Topamları⁴¹

Müslim		Gayri Müslim		Yekûn		
Neferan	Çift	Neferan	Çift	Neferan	Çift	Hane
1108	500	327	76	1435	576	732

İcmal kısmındaki bu kayıtlara göre Nevrekop karyelerindeki toplam müslim neferan sayısı 1108, çift sayısı ise 500'dür. Gayri Müslimlerde ise bu sayı neferanda 327, çiftte ise 76'dır. Bu verilerden kırsalda da nüfus olarak Müslümanların baskın olduğunu görmekteyiz. Karyelerdeki toplam neferan sayısı 1435, çift sayısı 576, hane ise 732'dir.

Avârız defterinin mufassal olarak tutulan kısmında karyelerin kaydedildiği varaklarda neferan vb. bilgilerin haricinde Nevrekop mahalleleri veya

³⁷ BOA. KK. D. 2873, s. 21-31.

³⁸ BOA. KK. D. 2873, s. 32 a.

³⁹ BOA. KK. D. 2873, s. 3-11.

⁴⁰ BOA. KK. D. 2873, s. 106, 107.

⁴¹ Detay için bkz. Ek 1.

karyelerinde tasarruf edilen arazi ve çiftliklerde kaydedilmiştir. Bu kayıtlarda arazi ve çiftliğin nerede olduğu, kimler tarafından tasarruf edildiği ve çiftleri yazılmıştır.

Sekuleşte karyesinde 2 çiftlik ve 1 arazi, Birzeg'te 1 arazi, Deyran namı diğer Draçı Germani'de 6; Sengirti-i Zîr, İstane ve Lukova'da 3'er; Koprilyani, Leşne ve Sitoşte'de 2'şer; Gaytanine, Vilkova, Miraldin, Sekile-i Bala, Sadova ve Debnice'de ise 1'er çiftlik vardır.

Karyeler içerisinde *Derbentçiyân, Köprücüyan, Madenciyan* ve *Evkafı Mihrimah Sultan ve Kurayî Mezkûrun* kaydıyla muaf gruplar ayrı kaydedilmiştir⁴². Bunlar içerisinde sadece derbentçi ve köprücü olarak kaydedilen köyler hakkında geniş bilgi bulunmaktadır. İcmal kısmında bulunan kayda göre muaf köyler şöyledir:

Tablo IV. Nevrekop Kazâsında Derbentçi ve Köprücü Köyleri

Derbentçiyân ve Köprücüyan							
Karyeler	Müslim		Gayri Müslim		Yekun		
	Neferan	Çift	Neferan	Çift	Neferan	Çift	Hane
Sengirti-i Zir (Köprücüyan)	8	1	-	-	8	1	1
Sadavosiçe (Derbentçiyân)	78	13	12	1.5	90	14.5	34
Borova (Köprücüyan)	39	25.5	-	-	39	25.5	
Yekun	125	49.5	12	1.5	137	41	35

Nevrekop'ta bulunan Karasu Nehrinin geçtiği yerlerde bulunan Sengirte-i Zir ve Borova karyeleri, nehir üzerinde bulunan iki büyük ağaç köprünün tamir ve bakımını üstlendikleri için avarızdan muaf tutulmuştur. Sadovişte karyesi ise, derbent içerisinde kurulu bir köy olması, derbendi korumaları, Tatar Bazarı'ndan Batak adlı karyeye kadar herhangi bir menzil/karye bulunmaması nedeniyle muaf/derbentçi olarak kaydedilmişlerdir⁴³.

⁴² BOA. KK. D. 2873, s. 9, 11.

⁴³ BOA. KK. D. 2873, s. 9-11.

*Defterin İcmal kısmında Dedeköy hali-harap köyler arasındadır. Ancak mufassal kısımda bu köyle ilgili kayıt yoktur.

Tablo V. Madenci, Mihrimah Sultan Evkâfı ve Hali-Harab Köyler

Berây-ı Madenciyan Madeni Bravişte		Muafatı An Evkafı Mihrimah Sultan		Kura-i Hâlî ve Harab	
Karye	Neferan	Karye	Neferan	Karye	Neferan
Tarlas	59	İstarçişte	58	Maldeva	11 (Hane)
Nevrendi-i Zir	18	Dolyan	36	İzgoraniçe	3 (Hane)
Manastırı Balâ	21	Libahova	76	Usina	4 (Hane)
Keşova	27	Yekün	170	Norava-i Derbentçiyân	43 (Neferan)
Drenova	47	-	-	Dedeköy*	-
Koçan	28	-	-	-	-
Kumanıçe	1	-	-	-	-
Yekün	201	-	-	-	-

Madenci ve vakfa tabi olan köylerde muaf olarak kaydedilenler arasındadır. Her iki grup içinde ellerinde muafname oldukları mufassal deftere kaydedilmiştir⁴⁴. Hali ve harap köylerde avarızdan muaf tutulmuşlardır. Bu karyelerin hane/neferan sayıları hakkında icmâl kısmında bir kayıt yoktur. Mufassal kısmında karyelerin kaydı hane üzerinden kaydedilmiştir. Karyelerin avarızdan neden muaf oldukları ile ilgili kayıt yoktur.

Tablo VI. 1723'de Nevrekop Karyelerindeki Muafaların Toplamı⁴⁵

Nefer	İmam	Hatib	Müezzîn	Sadat	Kayyum	Silahdar	Yeniçeri	Sipahi	Erbâb-ı tınar	Amelmande	Dul	Yetim	Diğer
3168	58	27	48	19	23	8	206	12	22	28	501	9	607

1723 tarihli avarız defterinin mufassal kısmında 116 karye ve Raşova'ya tabi olan Dereköy adlı bir mahallenin kaydı bulunmaktadır. İcmâlde bulunan madenci köylerinden Kumanıçe ile hali ve harap köylerden Dedeköy mufassal kısmında yoktur.⁴⁶ Köylerdeki toplam neferan sayısı 3168'dir. Dini görevlilerden

⁴⁴ BOA. KK. D. 2873, s. 107.

⁴⁵ Detay için bkz. Ek 2.

⁴⁶ BOA. KK. D. 2873, s. 107.

imam 58, hatip 27, müezzin 48, sadat 19, kayyum ise 23'tür. Askeri olarak 8 silahdar, 206 yeniçeri, 12 sipahi, 22 erbabı timar vardır. Amelmande 28, dul 501, yetim 9, bazdar, fakirül hal vb. gibi diğer grupların toplamı ise 607'dir. En kalabalık köy 167 neferan ile Sadoviçe, 119 neferan ile Sekuleşte'dir. Neferanı en az olan karye 4 neferanla Bogolin'dir. Gaytanine, İstaran, Malulişte, Litoviçe-i Zir'de 7 neferan vardır. İcmalde normal kura olarak yazılan Aşağı Filib, mufassalda derbentçi kurası olarak kaydedilmiştir. Yine icmalde köprücü ve derbentçi olarak kaydedilen Sengirti-i Zir ve Sadavosiçe ile ilgili mufassalda derbentçi ve köprücü oldukları ve muafiyete tabi oldukları kaydedilmiştir.

Osmanlı Devleti madenlere büyük bir önem vermiştir. Rumeli fetihlerinin yönünün belirlenmesinde madenler önemli bir etkidir. Elde edilen maden ocaklarının işletilmesi ve madenlerin işlenmesi amacıyla madene yakın olan yerlerde yaşayan halkın hizmetini talep etmiştir. Karyenin ya da şahısların yaptıkları bu hizmetlere karşılık bu gruplar avarız-ı divâniyye ve tekâlif-i örfiyye vb. gibi vergilerden muafiyet elde etmiştir. Ayrıca madenlerde çalışmak amacıyla civar köylerden bir kısmının ahalisi de şer'i ve örfi vergiden muaf tutulmuştur⁴⁷. Avarızdan muaf olarak kaydedilen Bravişte'ki madenci köylerinde muaf neferan sayısı 201'dir. Manastır-ı Balâ 21 neferan ile en az Tarlas 59 neferan ile en fazla yoğunluğa sahip olan karyedir.

Avarızdan muaf olan bir başka kurum/grup ise vakıflardır. Bu vakıflardan Mihrimah Sultan Vakfı'na gelir olarak gösterilen 3 karye muaf olarak kaydedilmiştir. Karyelerin ellerinde muafiyet belgesi oldukları mufassal kısımda ilgili karyelerin yanına/üstüne not olarak yazılmıştır. Mihrimah Sultan Vakfına gelir olarak kaydedilen bu karyelerin toplam neferan sayısı ise 170'dir. Hali ve harap olarak kaydedilen 4 karyeden sadece Norava-i Derbentçiyân'ın neferan sayısı 43 olarak kaydedilmiştir. Diğer karyeler hane olarak kaydedilmiştir. Hane sayısının toplamı 18'dir. İcmal kısmında kaydedilen *Dedeköy* ise mufassal kısımda yoktur. 1642 tarihli Erzurum avarız defterinde, Bayburt Kazasına tabi olan hali ve harap karyelerden Cenci ve Alakud adlı karyelerin şenletilmesi amacıyla bu karyelerle ilgilenen şahıslardan avarız talep edilmemiştir⁴⁸. Aynı durum Nevrekop'a tabi olan bu karyeler için de geçerlidir. Karyelerin şenletilmesi ve yeniden iskânı için buralardan ve şahıslardan avarız talep edilmemiştir.

⁴⁷ Levent Küçük, " Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü", Ankara Üniversitesi SBE Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 89.

⁴⁸ Mehmet İnbaşı, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avârız Defterine Göre)", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 10/1, Erzurum 2007, s. 103.

Sonuç

Rumeli fetihlerinin üçüncü aşaması olarak kabul edilen, savunma hattı kurma ve tedrici iskân siyaseti döneminde fethedilen Nevrekop'un tam olarak hangi tarihte ve kim tarafından fethedildiği hakkında net bir bilgi yoktur. Rodopların en üst kısmında yer alan şehir Vezir Hayreddin Paşa ve Evrenozoğlu'nun yeni fetih hareketleri esnasında Osmanlı topraklarına katıldığı fikri genel bir kanaattir. Muhtemelen şehir Boza, İskeçe ve Serez'le birlikte elde edilmiştir. Şehir fetihden itibaren son dönemine kadar kazâ statüsündeydi. İlk tahrirden elde edilen bilgilere göre 130 hanenin olduğu büyük bir köy durumundaydı. İskânlar neticesinde nüfusunda bir artış olmuşsa da şehrin kaza statüsü devam etmiştir.

Fetih sonrasında Nevrekop'a Saruhan bölgesinden Türkmen grupları iskân edilmiştir. Osmanlı Devleti, fetihle elde ettiği yerlerde sömürgecilik yapmamıştır. Bu yerleri vatan olarak kabul eden devlet, iskân, sürgün, istimalet vb. gibi yöntemlerle ihya ve inşâ siyasetini tatbik etmiştir. Rumeli'ye yerleştirilen grupların esas amaçları da bölgeyi yurt edinmektir.⁴⁹ Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki iskân politikası, Yörüklerin yeni fethedilen topraklarda iskân edilmeleriyle başlamıştır. Yörüklerin Rumeli'ye geçişleri, Osmanlıların yarımadaya ayak basmalarıyla beraber gerçekleşmiştir. Doğudan devamlı olarak gelerek, batıya doğru yayılmak ihtiyaç ve zaruretinde kalan Osmanlı Devleti'nin batı sınırlarında yeni yurtlar tesis etmek isteyen muhtelif Oğuz kabilelerini daha XIV. asır ortalarında Rumeli'ye geçirdiği muhakkaktır⁵⁰.

Fetih sonrası yapılan tahrir defterlerine göre şehirde yoğun bir Hristiyan nüfusu bulunmaktaydı. Ancak bölgeye yapılan yeni iskânlar ve uygulanan istimalet politikası neticesinde Nevrekop merkez ve kırsalında Müslüman nüfus ve hane tedrici olarak artmıştır. İlk dönem tahrirlerinde veledi Abdullah olarak kaydedilenler buradaki ihtidayı doğrulamaktadır.

Sonraki dönemlerde yapılan tahrir kayıtlarında şehrin ve kırsalının tedrici olarak İslamlaştığı görülmektedir. Bu İslamlaşmada gerek ihtidalar gerekse yeni iskân alanlarının açılması etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki fetih ve iskân hareketlerinde yerli halka iyi geçinme politikası takip etmiş "istimalet" uygulayarak yerli halkın Osmanlı'ya yakınlaşmasını sağlamıştır. 849/1445 tarihli ilk timar defterinde Nevrekop'ta bulunan dört keşişten cizye alınmayacağı Sultan Bayezid'in emriyle bildirilmiştir⁵¹. Bu uygulamalar

⁴⁹ Halime Doğru, "Rumeli'de Fetih ve İskân Siyaseti", *Türkler*, C. IX, Ankara 1999, s.304.

⁵⁰ Kamil Çolak, "XIV.-XVI. Yüzyıllarda Balkanlarda İslamlaşma", Hacettepe Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996, s.48.

⁵¹ BOA. MAD. 00525, v. 29 b.

bölgenin İslamlaştırılması politikası içinde önemli bir yer tutmaktadır⁵². İncelediğimiz 1136/1723 tarihli avarız defterinde ise Nevrekop'ta bulunan 17 mahallenin tamamında Müslümanlar bulunmaktaydı. Sadece Varoş diye kaydedilen mahallede Hristiyan nüfus bulunmaktaydı⁵³. 1900'de 123 köyü ve merkeziyle Nevrekop kazasının tamamında 12.500 Türkçe, 26.960 Bulgarca konuşan (Pomak) Müslüman ile birlikte 35.310 Hristiyan Bulgar yaşamaktaydı. 1570-1900 tarihlerinde İslamiyet tedricen % 28'den % 53 oranına ulaştı⁵⁴.

Sonuç olarak Nevrekop avarız defterinden şehirdeki nüfus ve hane istatistikleriyle birlikte şehrin süreç içerisindeki nüfus ve İslamlaşma süreci ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başbakanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.): KK.d. 2873, TD. 0007, TD. 403, MAD. 00525.

Selanik Vilayet Salnamesi, Selanik 1325.

Basılı Kaynaklar

ADİL, Sayman, "**Balkanlarda Alevi Bektaşilik**", Marmara Üniversitesi, SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

Ahmet Refik, "**Anadolu'da Türk Aşiretleri**", İstanbul 1930.

ALİÇİÇ, Ahmed S., "Hersek'te İslamiyetin Yayılması" Çev. Hatice Oruç, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 46, 2 (2006), s. 247-252.

ARSLAN, Halide, "Osmanlı Son Döneminde Kosova'da İhtidâ (İslâmlaşma Süreci) Üzerine Bazı Değerlendirmeler" **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 52:1 (2011), s.165-188.

Aşıkpaşazâde Tarihi, Haz. Cemil Çiftçi, İstanbul 2008.

BARKAN, Ö.Lütfi, "Avârız", **İA. II**, İstanbul 1993, s.13-19.

Bruce Mc-Gowan, "Osmanlı-Avârız-Nüzül Teşekkülü 1600-1830", **VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler II**, Ankara 1981, s.1327-1331.

⁵² Kemal Daşcıoğlu, "**Osmanlı Devleti'nin Sürgün Siyaseti (XVIII. Yüzyıl)**", Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Doktora Tezi, Isparta 2004, s.30.

⁵³ BOA, KK.d. 2873, v. 2-11 a-b.

⁵⁴ Kiel, "Nevrekop", s. 55.

ÇAKIR, İbrahim Etem, "1642 Tarihli Avarız Defterine Göre İspir Sancağı", **Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi**, S.2/8, Summer 2009, s.109-122.

ÇALIK Sıddık, "**Balkanlarda Osmanlı Düzeni**", Ankara 2005.

ÇOLAK, Kamil, "**XIV.-XVI. Yüzyıllarda Balkanlarda İslamlaşma**", Hacettepe Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996.

DAŞCIOĞLU, Kemal, "**Osmanlı Devleti'nin Sürgün Siyaseti (XVIII. Yüzyıl)**", Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Doktora Tezi, Isparta 2004.

DOĞRU, Halime, "Rumeli'de Fetih ve İskân Siyaseti", **Türkler**, C IX, Ankara 1999, s.302-327.

EMECEN, Feridun M., "Kayacık Kazâsının Avârız Defteri", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı:12, İstanbul 1982, s.159-163.

ERCAN Yavuz, "**Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar**", Ankara 1986.

ERDÖNMEZ, Celal, "**Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Konar-Göçer Aşiretlerin Yerleştirilmesi (1840-1876)**", Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1995.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "**Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân**", İstanbul 1957.

HALAÇOĞLU, Ahmet, "1740-1741 Tarihli Yazma Esere Göre Rumeli Kazalarının Rütbeleri", **XII TTK Bildirileri**, C. III, Ankara 1995, s. 873-897.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Bulgaristan (Osmanlı Dönemi)", **TDV DİA**, C. 6, Ankara 1992, s. 396-399.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "**XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**", Ankara 1988.

HODZİÇ, İsmajil, "**Bogomolizm ve Bosna Hersek Bogomilleri**", Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2007.

İNALCIK, Halil, "Balkanlar ve Türkler", **BAL-TAM Türklük Bilgisi** 3, 2005, s.20-44.

İNBAŞI, Mehmet, "1642 Tarihli Avârız Defterine Göre Erzurum Şehri", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, sayı 4, İstanbul 2001, s. 9-32.

İNBAŞI, Mehmet, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avârız Defterine Göre)", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 10/1, Erzurum 2007, s. 89-117.

İNBAŞI, Mehmet, "**Rumeli Yürükleri (1544-1675)**", Erzurum 2000.

KİEL, Machiel, "Nevrekop", **TDV DİA**, c. 33, Ankara 2007, s. 54-55.

KİEL, Machiel, "Newrokop", **EI**, (İng.), Vol. VIII, Brill 1995, p.9-11.

KÖKSAL, Osman, " Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları" **OTAM**, Sayı 19, Ankara 2006, s.283-341.

KUL, Eyüp, "1642 Tarihli Avâız Defterine Göre Şiran Kazâsı ve Köyleri", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.44, Erzurum 2010, s.271-289.

KÜÇÜK, Levent, "**Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü**", Ankara Üniversitesi SBE Doktora Tezi, Ankara 2007.

Neşrî Mevlânâ Mehmed, "**Cihânnümâ**", Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008.

NURKİÇ, Kemal, "**Bosna-Hersek'in İslamlaşma Süreci (XV.-XVI. YY.)**", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2007.

OCAK, Ahmet Yaşar, "**Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanî Öncüsü Sarı Saltuk (XII. YY.)**" Ankara 2002.

ORHONLU, Cengiz, "**Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı**", İstanbul 1987.

Oruç Beğ, "**Tevârih-i Âl-i Osman**", Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007.

ÖZDEMİR, Rifat, "Avâız ve Gerçek-Hane Sayılarının Demografik Tahminlerde Kullanılması Üzerine Bazı Bilgiler", **X.Türk Tarih Kongresi (Ankara 22-26 Eylül 1986) Kongreye Sunulan Bildiriler, IV**, Ankara 1993, s.1581-1584.

ÖZEL, Oktay, "17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskân Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: Mufassal Avâız Defterleri", **XII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 12-16 Eylül 1994), Kongreye Sunulan Bildiriler**, c. III, Ankara 1999, s. 735-743.

ÖZERGİN, M. Kemal, "**Rumeli Kadıliklarından 1078 Düzenlemesi**", **İ. Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan**, Ankara 1796, s. 251-310.

ÖZTÜRK, Mustafa, "1616 Tarihli Halep Avâız Defteri", **OTAM 8**, Ankara 1997, s.249-253.

POPOVIC, Aleksandre, "**Balkanlarda İslam**", İstanbul 1995.

SAHİLLİOĞLU, Halil, "Avâız", **DİA. IV**, İstanbul 1991, s.108-109.

SEZER, Musa, "Avâız Kayıtlarına Göre XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Karınabad Kazâsı", **History Studies**, Vol 10/9, Aralık 2018, ss.301-318.

SEZER, Musa, "Zile Kazası ve Bağlı Kabileler (1695 Tarihli Avarız Defterine Göre)", **Cappadocia Journal of History And Social Sciences**, Vol 9, 2017, s. 357-383.

ŞAHİN, İlhan, **“Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler”**, İstanbul 2006.

ÜNAL, Mehmet Ali, “1646 (1056) Tarihli Harput Kazâsı Avârız Defteri”, **Osmanlı Devri Üzerine Makaleler Araştırmalar**, Isparta 1999, s.119-122.

Yasemin Beyazıt, “Rumeli Kadılıkları ve Rütbelerine Dair 1253/1837 Tarihli Bir Yazmaya Göre”, **Belgeler**, c. 28, Sayı 32, Ankara 2008, s. 11-56.

YENİ, Harun, **“Demography and Settlement in Pasa Sancagı Sol-Kol Region According to Muhasebe-i Vilayet-i Rumeli Defteri Dated 1530”**, Bilkent University The Institute of Economics and Social Sciences, Master Theis, Ankara 2006.

Ekler**Ek 1. 1723'de Nevrekop Karyelerinin Neferan, Çift ve Hane Sayıları**

Karyeler	Müslim		Gayrimüslim		Yekun		
	Neferan	Çift	Neferan	Çift	Neferan	Çift	Hane
Sekuleşte	12	5	27	0	39	5	25
Koprilyani	5	0.5	2	1.5	7	2	13
Lalova	-	-	25	1	25	1	13
Lika	4	1	7	1	11	2	3
Gaytanine	-	-	7	-	7	-	2
Lukova	-	-	2	1	2	1	2
Lesne	23	16	-	-	23	16	21
Vilkova	7	3	-	-	7	3	5
Beltovınçe	1	0.5	20	2	21	2.5	7
Vizemir	8	2	11	7	19	9	12
Periçe?	12	12	-	-	12	12	17
Miraldin	6	0.5	5	1	11	1.5	5
Sengirte-i Balâ	3	2	-	-	3	2	4
Sadova	7	2	3	1	10	3	5
Kaza-i Blaçka	6	1	-	-	6	1	3
İstane	1	2	-	-	1	2	3
Debinçe	10	-	-	-	10	-	5
Deyran namı diğer Draci Birzeg	45	8	-	-	45	8	21
Germani	0	5	8	2	8	7	4
Sitoşte?	8	0.5	11	1	19	1.5	7
Lozniçe	23	10	-	-	23	10	11
Kozniçe	27	18	-	-	57	18	25
Perzinçe	58	14	-	-	58	14	26
Kirman?	-	-	23	-	23	-	7
Avidiçe?	-	-	27	1	27	1	9
Dobrondişte	3	1	29	6	32	7	14
Alişniçe	1	0	28	15	29	15	15
Gostun	-	-	10	1	10	1	3

Osenava	-	-	8	2	8	2	3
Aşağı Filib	6	2	5	0	11	2	3
Bukova	19	8	-	-	19	8	9
Rine	41	9	-	-	41	9	16
Osikova	15	6	-	-	15	6	7
İsmerbotine-i Kebir	5	1	10	0	15	1	5
Kovaçevice	-	-	8	5	8	5	4
Drovona-i Birzeg	8	6	-	-	8	6	4
Leştani	-	-	11	5.5	11	5.5	4
Oreş	8	4	-	-	8	4	4
Kruşova	19	6	1	0	20	6	8
Şirpoli?	12	3	2	0	14	3	5
Baniçe	-	-	13	3	13	3	5
Pelatine	31	12	-	-	31	12	14
Dronava-i Küçük	6	2	-	-	6	2	2
Usina	5	2	-	-	5	2	2
Lubçe	23	8	-	-	23	8	9
Barotin	29	13.5	-	-	29	13.5	18
Debrejani	16	3	-	-	16	3	6
Raşova	29	25	-	-	29	25	18
Debrejniçe	8	2	-	-	8	2	3
Priboyne	18	12	-	-	18	12	10
Loban	24	12	-	-	24	12	12
Rosikova	9	4	-	-	9	4	4
Koloş ma'a Mahalle-i Korite ve Gayrı	24	12	-	-	24	12	6
Gredol?	11	8	-	-	11	8	2
Dladikoz?	14	8	-	-	14	8	7
Opeşniçe	27	15	-	-	27	15	14
İsmerpotine-i Sagır	9	2	-	-	9	2	3
Luhtošte	9	3.5	-	-	9	3.5	4

Kırnadol	13	11	-	-	13	11	4
Golom	7	3	-	-	7	3	3
Burhova	10	9	-	-	10	9	6
İstoviçe-i Balâ	8	1.5	4	1	12	2.5	4
Vireşani	16	9	-	-	16	9	8
İsteranani	7	5	-	-	7	5	4
Lozne	3	-	-	-	3	-	2
Çereşova	1	1	-	-	1	1	2
Butim ma'a Lovadişte	2	0	12	12	14	12	8
Blaçani	-	-	6	5	6	5	3
Debrençik	6	1	-	-	6	1	6
Rakiştani	30	11	-	-	30	11	14
Guşteran	8	3.5	-	-	8	3.5	3
Beslani	12	9	-	-	12	9	7
Tebhani	12	5	-	-	12	5	5
Vilkozel	24	13	-	-	24	13	18
Kırgova ma'a Mahalle-i Kırbol	9	7	-	-	9	7	8
Jijeva	7	3	-	-	7	3	8
Marileva	7	5	-	-	7	5	4
Bedeştani	15	7	-	-	15	7	9
Çerņiçe	8	5	-	-	8	5	5
Buran	8	4	-	-	8	4	4
Boçan?	10	4	-	-	10	4	4
Tisova	7	4	-	-	7	4	3
Manastırı Küçük	10	3	-	-	10	3	4
İstaran	3	1.5	-	-	3	1.5	1
Sordilova?	10	1.5	-	-	10	1.5	3
Kaşıçe	12	2	-	-	12	2	4
Guşten?	6	3	-	-	6	3	3
Maluşişte	4	2	-	-	4	2	2
Deblani	6	3	-	-	6	3	3

Opeştice	13	6.5	-	-	13	6.5	6
Kolajıye	4	4	-	-	4	4	3
Litoviçe-i Zir	4	1	-	-	4	1	1
Vitova	9	5.5	-	-	9	5.5	5
İzbişte	14	12	-	-	14	12	9
Gudeşova	12	12	-	-	12	12	8
Tihovişte	34	16	-	-	34	16	17
İslaştani	25	13	-	-	25	13	12
Ablaliçe	15	2	-	-	15	2	13
Laçım	-	-	2	1	2	1	1
Bogolin (Hariç ez defter)	2	1	-	-	2	1	1
Toplam	1108	500	327	76	1435	576	732

Ek 2. 1723'de Nevrekop'a Bağlı Köyler ve Muaf Gruplar

Karye	Neferan	İmam	Hatib	Müezzîn	Sadat	Kayyum	Silahdar	Yeniçeri	Sipahi	Erbâb-1	Amelman	Dul	Yetim	Diğer
Sekuleşte	119	2	-	2	-	1	-	30	-	-	5	15	9	16
Koprilya ni	62	3	-	2	-	1	-	20	-	4	2	6	-	17
Lalova	51	-	-	-	-	-	-	12	-	-	1	4	-	9
Lika	26	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	5	-	9
Gaytanine	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lukova	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	4
Lesne	82	1	-	1	18	-	-	7	-	-	1	19	-	26
Vilkova	21	1	-	2	-	-	-	3	-	-	-	4	-	4
Beltoviç e	31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	6
Vizemir	45	-	-	1	-	-	7	1	1	-	1	11	-	4
Periçe?	34	1	1	2	-	-	-	8	-	-	1	2	-	5
Miraldin	16	1	-	-	-	-	-	3	-	-	-	1	-	-
Sengirte-i Balâ	18	1	-	1	-	-	-	6	-	-	-	2	-	5
Sadova	23	1	1	-	-	-	-	2	-	1	-	4	-	4
Sengirte-i Zir	19	3	1	2	-	-	1	-	-	-	-	4	-	-
Kaza-i Blaçka	15	1	-	-	-	-	-	3	-	-	-	3	-	2
İstane	14	1	1	-	-	-	-	7	-	-	-	1	-	3
Debinçe	28	1	1	1	-	-	-	4	-	4	1	4	-	1
Deyran namı diğer Draci Birzeg	81	1	-	-	-	-	-	8	-	-	1	11	-	15
Germani	36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	23
Sitoşte?	23	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	7	-	4
Lozniçe	32	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-	-

Rakiştani	37	1	-	-	-	1	-	6	-	-	-	6	-	1
Guşteran	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	5
Beslani	23										-	4	-	4
Tebhani	28	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	2	-	10
Vilkozel	70	1	1	-	-	1	-	4	6	-	-	19	-	14
Kırgova ma'a Mahalle-i Kırbol	28	1	1	1	-	1	-	4	-	-	-	6	-	5
Jiveva	27	1	1	1	-	1	-	8	-	-	-	2	-	6
Marileva	19	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	5	-	4
Bedeştan i	33	-	1	-	-	-	-	4	-	-	-	6	-	7
Çerņiçe	17	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	4	-	3
Buran	21	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4	-	7
Boçan?	23	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	9
Tisova	16	1	1	-	-			-		-	-	4	-	3
Manastırı Küçük	15	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	1
İstaran	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	3
Sordilova ?	18	-	-	-	-	-	-	-		-	-	1	-	7
Kaşıçe	22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	6
Guşten?	12	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-
Maluşışte	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Deblani	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-
Opeştıçe	22	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	3	-	2
Kolajıye	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	3
Litoviçe-i Zir	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-
Vitova	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	2
İzbişte	32	1	-	1	1	-	-	1	-	1	-	4	-	9
Gudeşov a	38	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	8	-	5
Tihovişte	53	-	1	-	-	1	-	2	-	-	-	9	-	6

İsłařtani	48	1	-	1	-	1	-	-	1	1	-	11		7
Ablalıęe	50	1	1	2	-	1	-	5	-	-	-	4	-	21
Laęim	26				-							2		21
Bogolin (Harię ez defter)	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Borovai Köprücu yan	56	1	1	1	-	-	-		-	4	1	3	-	5
Aşağı Filib Derbetęi yan	21	-	-	-	-		-	-	-	-	-	4	-	4
Yekun	3168	58	27	48	19	23	8	206	12	22	28	501	9	607